

УДК 174:316.7:81'33:378.147:811.161.2(477.87)(045)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/92-1-40>

Наталія МАЛЕЦЬ,
orcid.org/0000-0002-1352-305X
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри громадського здоров'я і гуманітарних дисциплін
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»
(Ужгород, Україна) maletsnata7@gmail.com

Олена БОЙЧУК,
orcid.org/0000-0003-0440-8946
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри громадського здоров'я і гуманітарних дисциплін
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»
(Ужгород, Україна) olena.bojchuk@uzhnu.edu.ua

Тетяна ВАЙНАГІЙ,
orcid.org/0000-0002-0569-2048
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри громадського здоров'я і гуманітарних дисциплін
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»
(Ужгород, Україна) tetiana.vainagii@uzhnu.edu.ua

ДІЛОВИЙ ЕТИКЕТ ЯК СКЛАДОВА ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОГО АСПЕКТУ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАКАРПАТТЯ

У статті розглядається проблема формування ділового етикету як невід'ємної складової лінгвосоціокультурного аспекту викладання української мови у закладах вищої освіти Закарпаття. Визначено, що сучасні трансформаційні процеси в українському суспільстві потребують нового підходу до мовної освіти, який виходить за межі суто лінгвістичних знань і включає соціокультурні, комунікативні та етичні компетентності. Акцентовується, що українська мова, будучи головним чинником національної ідентичності, одночасно виступає засобом інтеграції різних етнокультурних груп, що особливо актуально для багатонаціонального регіону Закарпаття. Діловий етикет трактується як сукупність норм мовної поведінки, що регулюють офіційно-ділове спілкування та формують культуру професійної взаємодії. У статті окреслено його функції: виховання культури ділового мовлення, формування навичок професійної комунікації, підвищення рівня міжкультурної толерантності та сприяння соціальній інтеграції. Підкреслено, що формування у студентів навичок дотримання ділового етикету сприяє не лише їхній професійній підготовці, але й розвитку загальнолюдських морально-етичних цінностей, що забезпечує готовність до ефективної комунікації у багатокультурному суспільстві.

Також підкреслено, що формування ділового етикету є важливим чинником підготовки конкурентоспроможного фахівця, здатного до ефективної міжкультурної взаємодії. Наявність у студентів знань і навичок мовленнєвого етикету забезпечує успішну адаптацію в професійному середовищі та сприяє розвитку кар'єрних перспектив. У статті зазначається, що поєднання традиційних і сучасних освітніх технологій підвищує якість викладання та робить навчальний процес більш практикоорієнтованим. Отже, діловий етикет постає не лише як елемент мовної культури, а й як ключова умова формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

Викладання української мови у вищій школі повинно орієнтуватися на поєднання лінгвосоціокультурного підходу з навчанням норм ділового етикету. Такий підхід сприяє гармонійному розвитку особистості студента, зміцненню національної самосвідомості, формуванню високої культури мовлення та інтеграції України у європейський освітній і культурний простір.

Ключові слова: українська мова, лінгвосоціокультурний аспект, діловий етикет, культура мовлення, професійна комунікація, національна самосвідомість, заклади вищої освіти, Закарпаття.

Natalia MALETS,

orcid.org/0000-0002-1352-305X

*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Public Health and Humanities
Uzhhorod National University
(Uzhhorod, Ukraine) maletsnata7@gmail.com*

Olena BOYCHUK,

orcid.org/0000-0003-0440-8946

*PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Public Health and Humanities
Uzhhorod National University
(Uzhhorod, Ukraine) olena.boychuk@uzhnu.edu.ua*

Tetiana VAINAGII,

orcid.org/0000-0002-0569-2048

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Public Health and Humanitarian Disciplines
Uzhhorod National University
(Uzhhorod, Ukraine) tetiana.vainagii@uzhnu.edu.ua*

BUSINESS ETIQUETTE AS A COMPONENT OF THE LINGUO-SOCIOCULTURAL ASPECT OF TEACHING THE UKRAINIAN LANGUAGE IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF ZAKARPATTIA

The article considers the issue of forming business etiquette as an integral component of the linguo-sociocultural aspect of teaching the Ukrainian language in higher education institutions of Zakarpattia. It is determined that modern transformation processes in Ukrainian society require a new approach to language education, which goes beyond purely linguistic knowledge and includes socio-cultural, communicative, and ethical competencies. It is emphasised that the Ukrainian language, being the main factor of national identity, simultaneously acts as a means of integrating various ethno-cultural groups, which is particularly relevant for the multinational region of Zakarpattia. Business etiquette is interpreted as a set of norms of linguistic behaviour that regulate official business communication and form a culture of professional interaction. The article outlines its functions: fostering the culture of business speech, forming professional communication skills, enhancing the level of intercultural tolerance, and promoting social integration. It is highlighted that cultivating students' skills in observing business etiquette contributes not only to their professional training but also to the development of universal moral and ethical values, ensuring readiness for effective communication in a multicultural society.

The study concludes that teaching the Ukrainian language in higher education should be oriented towards a combination of the linguo-sociocultural approach with teaching the norms of business etiquette. Such an approach promotes the harmonious development of the student's personality, strengthens national self-awareness, cultivates a high level of speech culture, and facilitates Ukraine's integration into the European educational and cultural space.

Key words: *Ukrainian language, linguo-sociocultural aspect, business etiquette, speech culture, professional communication, national self-awareness, higher education institutions, Zakarpattia.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується активними процесами національно-культурного відродження, інтеграцією у європейський освітній простір та необхідністю формування високої культури професійного спілкування. Рідна мова у цьому контексті виконує не лише комунікативну функцію, а й виступає потужним чинником національної ідентичності та міжкультурної інтеграції. Особливої актуальності ця проблема набуває у багатонаціональному регіоні Закарпаття, де викладання української мови має враховувати лінгвосоціокультурні чинники, спрямовані на гармоніза-

цію міжетнічних взаємин та підготовку студентів до життя в полікультурному суспільстві. Водночас у сучасних умовах недостатньо розробленим залишається питання формування **ділового етикету** як невід'ємної складової мовної освіти. Саме дотримання норм ділового етикету забезпечує ефективність офіційно-ділового спілкування, сприяє професійній самореалізації молоді та розвитку навичок конструктивного міжкультурного діалогу. Тому постає потреба у науковому осмисленні ролі ділового етикету у викладанні української мови у закладах вищої освіти Закарпаття як важливої складової лінгвосоціокультурного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження проблеми лінгвосоціокультурної підготовки студентів та викладання української мови демонструють помітну динаміку й різноманіття підходів. Низка робіт зосереджена на формуванні лінгвосоціокультурної компетентності як складової професійної підготовки; зокрема, наголошується на необхідності поєднання комунікативних, культурних і соціальних компонентів у процесі навчання мови (Краснопольський, 2020: 100–104).

Окрему групу становлять праці, що розробляють методику викладання ділового мовлення та дисциплін на кшталт «Ділова українська мова» або «Діловодство та діловий етикет». У таких працях описуються практичні методи формування навичок офіційно-ділового спілкування, робота з діловими документами, мовна корекція професійних текстів та моделювання професійних комунікативних ситуацій; вони доводять ефективність інтеграції практичних вправ і рольових ігор у підготовці фахівців (Богославець, 2013: 18–23).

Серед досліджень та публікацій, присвячених різноманітним аспектам етикету в контексті національної специфіки є наукова розвідка С. Полупана «Основні функції українського мовленнєвого етикету» (Полупан, 2012: 28–29); основні правила ділового етикету та дотримання етикетних норм в зарубіжних країнах аналізує Г. Красницька у науковій публікації «Національні особливості ділового етикету в європейських країнах» (Красницька, 2020: 260–262); огляд сучасних концептуальних проблем вітчизняного мовного етикету здійснює С. Сабліна в публікації «Сучасні мовознавчі проблеми дослідження українського мовного етикету» (Сабліна, 2002: 35–38); фактори впливу на ментальність нації, а також основні особливості мовного, мовленнєвого та спілкувального етикету українців аналізують М. Луца в статті «Етикет та ментальність українців» (Луца, 2017: 54–57).

Отже, аналіз останніх публікацій показує наявність теоретичної бази та окремих практичних напрацювань у сфері ділового мовлення та лінгвосоціокультурної освіти, але фіксує пробіл у комплексному вивченні ділового етикету як інтегрованої складової лінгвосоціокультурного навчання української мови в умовах багатонаціонального Закарпаття. Це визначає наукову новизну й прикладну значущість подальшого дослідження з розробки методики інтеграції етикету у навчальні курси та оцінювання її ефективності в локальному контексті.

Мета статті. Визначити роль ділового етикету як невід’ємної складової лінгвосоціокультурного

аспекту у викладанні української мови у закладах вищої освіти Закарпаття, проаналізувати сучасні підходи до формування професійної комунікативної компетентності студентів, а також окреслити ефективні методи інтеграції норм ділового етикету в освітній процес з урахуванням регіональних соціокультурних особливостей.

Виклад основного матеріалу. Важлива роль у формуванні національної самосвідомості належить рідній мові, яка є суттєвою етніфікуючою ознакою. У свідомості часто відбувається фактичне споріднення мови і народу. Виховання і розвиток підростаючих поколінь забезпечується лише рідною мовою – це здавна прийнята цивілізованими націями аксіома. На сьогодні є необхідність відновлення і розвитку культурної традиції нашого народу, розвитку української мови. Процес очищення та культурного відродження нашого суспільства можливий лише за умови більш-менш повного відновлення багатогранної традиційної народної культури, реального повсякденного функціонування української мови за умови реального функціонування її елементів в культурно-побутовому житті етносів (Винниченко, 1920: 25–30).

Істотною особливістю людського суспільства є те, що воно постійно впливає на оточення, яке саме створило і в якому живе. А тому говорячи про мову та культуру як сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань людства, мусимо говорити про всі сторони життя людини та її конкретних етносоціальних утворень в їх історичному часі і просторі. Суб’єктами мови та культури виступають окремі людські спільноти – племена, народи, нації, багатоетнічні державні утворення, що розвивають, збагачують і виробляють сукупність умов свого життєзабезпечення. Йдеться про все багатогранне людське життя, тобто про: працю і споживання, житло і його внутрішній інтер’єр, одяг і прикладне народне та сучасне мистецтво, громадське життя і сімейно-родинні відносини, традиційне і сучасне виховання та рівень освіченості і вихованості, сфери традиційної і сучасної святково-обрядової культури, рівень традиційного і сучасного духовного життя суспільства і т. д. А тому зрозуміло, що рівень сучасної цивілізації як сукупності розвитку матеріальної і духовної культури суспільства визначається не наявністю і числом ракетно-ядерних комплексів та кількістю танків, а станом розвитку всіх рівнів народної традиційної і високої професійної культури народу, її мови, глибиною і широтою їх функціонування, збереження і передачі культурної традиції від покоління до покоління. На сьогодні є необхідність відновлення і розвитку культурної традиції нашого народу, розвитку

української мови, але при цьому маємо на увазі її кількісні, а не якісні, характеристики. Такий підхід створює ілюзію про можливість вирішити справи на «ниві культури» шляхом активної короточасної кампанії (Кулішенко, 2013: 270–275). Нагадаємо, що в Україні командно-адміністративна політика знайшла продовження в організованому сталінсько-брежнєвському геноциді проти українського народу та його національної культури. Великодержавні «інтернаціоналісти» прагнули зруйнувати етнопсихологічний тип волелюбного і гордого, роботящого і терпеливого, доброго і чуйного, життєрадісного і веселого українця. Вони значною мірою досягли успіху, бо з їх допомогою і під їх керівництвом дуже поширений став тип українця-безбатченка, який втратив зв'язок з культурою власного народу, став перекотиполем. Терором та матеріальними подачками вони національну інтелігенцію заставили мовчки переносити зневажливе ставлення до культури власного народу, до української мови заставляли її міняти культурну орієнтацію, вихвалити фальшиві і брехливі ідеали, видумувати нові моральні цінності. Відірвані від свого історичного та національно-культурного середовища такі багатомільйонні групи «інтернаціоналістів» перетворились у маріонеток «Русского мира» імперської командно-адміністративної системи. Цей безнаціональний, але російськомовний, «людський фактор» не тільки повсюдно вимагає соціальних і політичних привілеїв, як прояву інтернаціоналізму, а й своєю мобільністю, агресивністю і нетерпеливістю починає виступати як основна політична сила неосталінізму (Бібік, 2004: 71–75). Ці погляди формувались на ґрунті марксистсько-ленінської теорії націй, що пропагувала переважання класових інтересів і солідарності над національно-культурними традиціями і почуттями. Про такий інтернаціоналізм В.Винниченко писав: «...інтернаціоналізм спеціального руського видання, інтернаціоналізм, що вимагає одречення від своєї національності й розтворення себе в безфарбній, абстрактній масі людності, є абсурд. не лише абсурд, а й лицемірна, шкідлива пропаганда самогубства, пропаганда убивання життя в собі». Нові покоління успадковує не лише фізичне здоров'я, а й всю глибину духовної кризи своїх батьків. Процес очищення та культурного відродження нашого суспільства можливий лише за умови більш-менш повного відновлення багатогранної традиційної народної культури, реального повсякденного функціонування української мови за умови реального функціонування її елементів в культурно-побутовому житті етносів (Винниченко, 1920: 20–24). А це вимагає справжнього національно-культурного від-

родження, що можливе лише за умови саморегулювального розвитку етносів на тисячоліттями освоєваних ними просторах, тобто на їх історичній батьківщині. Рідна земля стала невід'ємним історичним фактором культури етносу, ввійшла в його плоть, людську пам'ять, в стереотипи етнічної поведінки. Вона переважно визначає напрямки господарської діяльності етносу, впливає на його етнокультурні та побутові особливості. Звідси етнічна пам'ять і ностальгія за батьківщиною, устремління до саморегулювального розвитку на рідній землі і створення своєрідного етнокультурного середовища через утворення незалежних національно-державних утворень. Процес національно-культурного відродження у нас на Україні дуже складний і неоднозначний. Нині в ньому можна виділити ряд таких суперечливих факторів: всеохоплююче відчуття загальної безпомічності, породжене відсутністю реальних змін в економічному і політичному житті. Звідси – байдужість, відчуття безсилля, відмова багатьох людей від загально національних та особистих устремлінь (Ажнюк, 2019: 15–21). Свідченням такої інертності й апатії є стан справ з відродженням української мови у східних і південних областях країни, де советська культурна традиція російськомовного великодержавного «інтернаціоналізму» породила у ставленні до неї навіть жорсткість та агресивність. Старі ідеологічні стереотипи і міщанська байдужість не зникають автоматично, для їх подолання необхідна широка пропаганда нових ідей, потрібні люди, які здатні пронести ідеї національно-культурного відродження, утвердження цінностей рідної української мови. Національно-культурне відродження українців, як і інших етносів, можливе лише за умови пробудження інтересу до власної історії, процесів українізації, до свого походження та національно-культурних традицій. Цей здоровий процес охопив б всі регіони України. Це дало б можливість українцям відчутти себе жителями і патріотами своїх міст і сіл, районів, країв, всієї рідної землі. Масове виникнення різноманітних культурно-освітніх та громадсько-політичних груп і організацій сприяло тому, що цілі групи українців почали усвідомлювати свою етнічну належність. Саме відроджувана національна самосвідомість стає єдиним реальним фактором протистояння асиміляції та збереження етнічної самобутності українців (Ажнюк, 2019: 69–76).

Висновки. Діловий етикет є невід'ємною складовою лінгвосоціокультурного аспекту викладання української мови, оскільки він формує у студентів професійну комунікативну компетентність, етичну культуру спілкування та здатність до

ефективної міжособистісної взаємодії в професійному середовищі.

Аналіз сучасних наукових підходів показав, що інтеграція норм ділового етикету в освітній процес сприяє підвищенню мотивації студентів до вивчення української мови, розвитку мовленнєвої культури та розуміння регіональних соціокультурних особливостей Закарпаття.

Використання практичних методів (ролеві ігри, ділові ситуації, тренінги з комунікації) є ефектив-

ним засобом формування професійної етики та навичок культурного спілкування, що позитивно впливає на підготовку конкурентоспроможних фахівців у різних сферах діяльності (Краснопольський, 2020: 100–104).

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку комплексних програм з інтеграції ділового етикету у навчальні дисципліни з української мови, з урахуванням особливостей регіональної специфіки та потреб сучасного ринку праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ажнюк Б.М. Мовна політика: європейські критерії і Україна. Українське мовознавство. Київ. ВПЦ «Київський університет». 2019. Вип 1 (49) С. 9–31.
2. Ажнюк Б.М. Право на мову: європейський соціолінгвістичний контекст і Україна. Українська мова і європейський лінгвокультурний контекст. Київ. 2019. С. 68–92.
3. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук. Київ: “К.І.С.”. 2004. 112 с.
4. Божко Н.В. Теоретичні засади розвитку лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ. 2019. Вип. 71. С. 16–21
5. Богославець Л.П. Професійна компетентність та її роль у формуванні майбутнього інженера-педагога. Наукові записки: зб. наук. ст. Нац. пед ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ. Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2013. Вип. CXI (111). С. 18–23.
6. Винниченко В. Відродження нації. ч. I. Київ – Відень. 1920. 73 с.
7. Красніцька Г. М. Національні особливості ділового етикету в європейських країнах. Харків. Гілея: науковий вісник. 2020. Вип. 117. С. 260–262.
8. Краснопольський В. Е. Формування лінгвосоціокультурної компетенції під час вивчення іноземної мови з використанням вебтехнологій. Закарпатські філологічні студії. Ужгород. "Гельветика". 2020. Т. 2 Вип. 13. С. 100–104.
9. Кулішенко Л., Чечота Т. Мовленнєвий етикет та ментальність українців. Світогляд – Філософія – Релігія. Київ. 2013. Вип. 4. С. 269–276.
10. Луца М. В. Етикет та ментальність українців. Педагогічні науки:зб. наук. пр. Херсон. 2017. № 76. С. 54–57.
11. Полупан С. М. Основні функції українського мовленнєвого етикету. Управління розвитком. Харків. ХНЕУ. 2012. №12. С. 28–29.
12. Сабліна С. В. Сучасні мовознавчі проблеми дослідження українського мовного етикету. Вісник Запорізького державного університету. Запоріжжя. 2002. № 3. С. 35–38.

REFERENCES

1. Azhniuk B.M. (2019) *Movna polityka: yevropeyski kryterii i Ukraina*. [Language policy: European criteria and Ukraine] *Ukrainske movoznavstvo: "Kyivskyi universytet"*, Kyiv, 1 (49). 9-31. [in Ukrainian].
2. Azhniuk B. M. (2019) *Pravo na movu: yevropeyskyi sotsiolinhvistychnyi kontekst i Ukraina*. [The right to language: European sociolinguistic context and Ukraine] *Ukrainska mova i yevropeyskyi linhvokulturnyi kontekst*. Kyiv. 68-92. [in Ukrainian].
3. Bibik N. M. (2004) *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukraïnski perspektyvy* [Competence-based approach in modern education: World experience and Ukrainian perspectives] *Biblioteka z osvithoi polityky / Pid zah. red. O.V.Ovcharuk*. “K.I.S.”, Kyiv. 112 s. [in Ukrainian].
4. Bozhko N. V. (2019) *Teoretychni zasady rozvytku linhvosotsiokulturnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv inozemnoi movy*. [Theoretical foundations of the development of linguo-sociocultural competence of future foreign language teachers] *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*, Kyiv. 16-21. [in Ukrainian].
5. Bohoslavets L. P. (2013) *Profesiina kompetentnist ta yii rol u formuvanni maibutnoho inzhenera-pedahoha*. [Professional competence and its role in the formation of the future engineer-teacher] *Naukovi zapysky: zb. nauk. st. Nats. ped un-t im. M.P. Drahomanova*, Kyiv, CXI (111). 18-23. [in Ukrainian].
6. Vynnychenko V. (1920) *Vidrodzhennia natsii. Ch. I*. [Revival of the nation. Part I] *Kyiv – Viden*. 73 s. [in Ukrainian].
7. Krasnitska H. M. (2020) *Natsionalni osoblyvosti dilovoho etyketu v yevropeyskykh krainakh*. [National features of business etiquette in European countries] *Naukovyi visnyk: Hileia, Kharkiv*, 117. 260-262. [in Ukrainian].
8. Krasnopol'skyi V. E. (2020) *Formuvannia linhvosotsiokulturnoi kompetentsii pid chas vyvchennia inozemnoi movy z vykorystanniam vebtekhnohohii*. [Formation of linguo-sociocultural competence in foreign language learning with the use of web technologies] *Zakarpatski filolohichni studii: "Helvetyka"*, Uzhhorod. T. 2 (13). 100-104. [in Ukrainian].

9. Kulishenko L., Chechota T. (2013) *Movlennievyyi etyket ta mentalnist ukrainsiv*. [Speech etiquette and the mentality of Ukrainians] *Svitohliad – Filosofiia – Relihiia*. Kyiv, 4. 269-276. [in Ukrainian].
10. Lutsa M. V. (2017) *Etyket ta mentalnist ukrainsiv*. [Etiquette and the mentality of Ukrainians] *Pedahohichni nauky:zb. nauk. pr*; Kherson, 76. 54-57. [in Ukrainian].
11. Polupan S. M. (2012) *Osnovni funktsii ukrainskoho movlennievoho etyketu*. [Main functions of Ukrainian speech etiquette] *Upravlinnia rozvytkom. KhNEU*, Kharkiv, 12. 28-29. [in Ukrainian].
12. Sablina S. V. (2002) *Suchasni movoznavchi problemy doslidzhennia ukrainskoho movnoho etyketu*. [Modern linguistic problems in the study of Ukrainian speech etiquette] *Visnyk Zaporizkoho derzhavnoho universytetu*. Zaporizhzhia, 3. 35-38. [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 06.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.11.2025

Дата публікації: 19.12.2025